

ỦY BAN NHÂN DÂN HUYỆN HÒA AN

(Dự thảo)

**TÀI LIỆU TUYÊN TRUYỀN
CÁC DI TÍCH LỊCH SỬ HUYỆN HÒA AN**



Hòa An, tháng năm 2023

LỜI NÓI ĐẦU

Đất Hòa An ngày nay là đất Thạch Lâm xưa. Huyện Thạch Lâm đời Lý, Trần và đời Lê sơ là châu Thái Nguyên, lần lượt thuộc các phủ Lạng Sơn, phủ Bắc Bình của trấn Thái Nguyên. Cuối đời Lê Hồng Đức, châu Thái Nguyên đổi là châu Thạch Lâm thuộc phủ Cao Bằng, trấn Thái Nguyên. Năm Minh Mệnh thứ 15 (1834) châu Thạch Lâm đổi thành huyện Thạch Lâm; năm Minh Mệnh thứ 16 (1835), triều đình nhà Nguyễn cho rằng tỉnh Cao Bằng chỉ có một phủ và năm huyện, đất đai khá rộng, nên quyết định đặt thêm phân phủ để chia sẻ bớt công việc. Vua Minh Mệnh sai trích lấy hai huyện là huyện Thạch Lâm và Thạch An, đặt phủ Hòa An, lỵ phủ Hòa An đặt ở xã Nhượng Bạ. từ đây có tên Hòa An. Tri phủ Hòa An có chức trách kiêm lý huyện Thạch Lâm và thống hạt huyện Thạch An. Năm Tự Đức thứ tư (1851) triều đình lại bỏ phủ Hòa An. Tỉnh Cao Bằng chỉ còn một phủ là Trưng Khánh gồm năm huyện: Thạch Lâm, Thạch An, Quảng Uyên, Thượng Lang, Hạ Lang. Thời Pháp thuộc, từ năm 1905, huyện Thạch Lâm đổi là phủ Hòa An. Theo sách “Danh mục các làng xã Bắc Kỳ” của Ngô Vi Liễn, xuất bản tại Hà Nội năm 1928, tỉnh Cao Bằng gồm: 1 phủ, 8 châu, 33 tổng, 230 xã. Phủ Hòa An gồm 7 tổng, 54 xã (An Lại: 6 xã, Cao Bằng: 7 xã, Hà Đàm: 5 xã, Nhượng Bạ: 11 xã, Tĩnh Oa: 9 xã, Tượng Yên: 11 xã, Xuân Sơn: 5 xã). Những năm sau cách mạng, phủ Hòa An đổi thành huyện Hòa An. Đất Hòa An ngày nay chiếm đại bộ phận châu Thạch Lâm thời Minh Mệnh.

Từ năm 1954 đến 2002, huyện Hoà An gồm thị trấn Nước Hai và 24 xã; Năm 2002, xã Đè Thám được nhập vào thị xã Cao Bằng và đến năm 2010, các xã: Hưng Đạo, Vĩnh Quang, Chu Trinh cũng được nhập vào thị xã Cao Bằng. Từ

tháng 10 năm 2010, sau khi điều chỉnh, huyện Hòa An còn có 21 đơn vị hành chính, gồm một thị trấn và 20 xã.

Từ tháng 01 năm 2020, Ủy ban Thường vụ Quốc hội ban hành Nghị quyết số 864/NQ-UBTVQH14 về việc sắp xếp các đơn vị hành chính cấp huyện, cấp xã thuộc tỉnh Cao Bằng, theo đó huyện Hoà An có 15 đơn vị hành chính gồm thị trấn Nước Hai và 14 xã, dân số gần 6 vạn người, gồm 5 dân tộc Tày, Nùng, Kinh, Dao, Mông cùng sinh sống, trong đó dân tộc Tày chiếm đa số.

Là nơi sớm có truyền thống yêu nước, là quê hương cách mạng. Ngày 01/4/1930, Chi bộ Đảng Cộng sản đầu tiên của tỉnh, của huyện Hòa An được thành lập tại Nặm Lìn, xóm Hào Lịch, xã Hoàng Tung. Đây là một mốc son, một sự kiện lịch sử đánh dấu bước phát triển của phong trào cách mạng. Từ đây Nhân dân Hoà An dưới sự lãnh đạo của Đảng, đoàn kết thành một khối vững chắc đứng lên đấu tranh giành độc lập, tự do cho quê hương, đất nước.

Phong trào cách mạng của huyện dưới sự lãnh đạo của Đảng phát triển nhanh, mạnh mẽ, vững chắc, trở thành trung tâm của cách mạng; luôn được sự chỉ đạo cụ thể của Bác Hồ, của Trung ương Đảng, trực tiếp là đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp, Vũ Oanh... và sự chỉ đạo trực tiếp của Tỉnh ủy. Vùng căn cứ Lam Sơn (Hồng Việt) trở thành “Đại bản doanh” của cách mạng của tỉnh, liên tỉnh. Trải qua quá trình lịch sử để lại cũng như trong quá trình đấu tranh giải phóng dân tộc, huyện Hòa An có số lượng di tích lịch sử văn hóa, di tích lịch sử cách mạng nhiều nhất trong toàn tỉnh. Hiện nay, toàn huyện hiện có 70 di tích, trong đó: 26 di tích đã được xếp hạng (*gồm 13 di tích cấp tỉnh; 12 di tích cấp Quốc gia, 01 Bảo vật Quốc gia*); 05 di tích lịch sử văn hóa. Các di tích nằm trên địa bàn của 07 xã, thị trấn: Hoàng Tung, Hồng Việt, Nam

Tuấn, Trương Lương, Bạch Đằng, Dân Chủ và thị trấn Nước Hai.

Thực hiện Đề án số 19-ĐA/TU ngày 13/8/2019 của Tỉnh ủy Cao Bằng về “Đổi mới công tác tuyên truyền, giáo dục truyền thống trên quê hương cách mạng Cao Bằng giai đoạn 2019 - 2025”, Nghị quyết số 04-NQ/HU ngày 01/12/2020 của Ban chấp hành Đảng bộ huyện Hòa An về việc tăng cường sự lãnh đạo của các cấp ủy đảng về phát huy truyền thống quê hương cách mạng và nâng cao giá trị văn hóa dân tộc huyện Hòa An giai đoạn 2020 - 2025, để phục vụ công tác tuyên truyền sâu rộng trong toàn thể cán bộ, đảng viên và Nhân dân về lịch sử vẻ vang của dân tộc và những chiến công oanh liệt của quân và dân ta; về truyền thống cách mạng, tinh thần yêu nước của Nhân dân Cao Bằng; giáo dục lòng yêu quê hương, đất nước, tin tưởng vào sự nghiệp đổi mới của Đảng, Bác Hồ và Nhân dân ta lựa chọn; khơi dậy lòng tự hào, tự tôn dân tộc, ý thức xây dựng quê hương đất nước đối với các thế hệ, nhất là thế hệ trẻ. Ủy ban nhân dân (UBND) huyện biên soạn cuốn tài liệu “Tuyên truyền các di tích lịch sử đã được xếp hạng trên địa bàn huyện Hòa An” tài liệu được tuyên truyền rộng rãi trong cán bộ, đảng viên, các tầng lớp Nhân dân trong huyện.

Xin trân trọng giới thiệu.

DANH SÁCH CÁC DI TÍCH

I. DI TÍCH CẤP QUỐC GIA (12 di tích)

1. Di tích Đền Vua Lê
2. Bia Ngự Chế năm 1431 và Bia Câu Thủy Bi ký năm 1702
3. Di tích Thành Nà Lữ
4. Di tích Nặm Lìn
5. Di tích Ngườm Slua
6. Di tích Hang Ngườm Bốc
7. Di tích Hang Tóc Rù
8. Di tích Hang Bó Hoài
9. Vách núi Lũng Sa
10. Nền nhà ông Mã Văn Hản
11. Di tích Hang Bó Tháy
12. Di tích lịch sử “Địa điểm lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh với ngành Xe - Máy Quân đội” xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng

II. DI TÍCH XẾP HẠNG CẤP TỈNH (13 di tích)

1. Di tích Đền Dẻ Đoóng
2. Di tích Cốc Phát
3. Di tích Thành Nhà Mạc
4. Di tích ngôi nhà ông Đàm Nhật Chánh

5. Di tích ngôi nhà ông Bế Ích Bồng
6. Di tích Núi Khắc Thiệu
7. Di tích Ngườm Mác Men
8. Di tích Ngườm Poóng
9. Di tích Hang Ghị Rằng
10. Di tích Ngườm Hoài
11. Khu di tích lịch sử cách mạng Lũng Dẻ
12. Địa điểm Trường Quân chính khóa II
13. Di tích Đền Pú Luông - Già Cài

III. DI TÍCH CHƯA ĐƯỢC XẾP HẠNG (45 di tích)

1. Hang Roỏng Thốc
2. Ngườm Đán Đeng
3. Núi đá Kéo Lửng
4. Di tích Kéo Oai
5. Địa điểm Nhà bác sĩ Tộc
6. Di tích Cốc Goọng
7. Đỉnh núi Khau Cài
8. Di tích Bó Cốp
9. Di tích Ngườm Hoài
10. Di tích Hang Tầu Ngần
11. Khe kẹp đá Tầu Ngần
12. Di tích Khuổi Cườm
13. Di tích Dẻ Gụp

14. Hang Lũng Xẻ (Lũng Chung)
15. Di tích Đồn Bang Cá
16. Di tích Đội võ trang Trần Phú
17. Di tích Cơ quan đò
18. Xưởng sửa chữa vũ khí
19. Trường quân chính
20. Địa điểm Lũng Phầy
21. Địa điểm Nà Phia
22. Địa điểm Lũng Giẳng
23. Địa điểm Thôn Luông
24. Địa điểm Núi Phia Rìn
25. Địa điểm Hang Tao
26. Địa điểm Nhà ông Hoàng Đức Tâm
27. Địa điểm Khau Coi
28. Địa điểm Hang Bó Khuông
29. Địa điểm Tỉnh Giảo
30. Địa điểm Nhà bà Lê Thị Nự
31. Địa điểm Nhà ông Đào Hải
32. Địa điểm Nhà ông Lý Văn Thọ (*Xoan*)
33. Địa điểm Nhà ông Kế Minh
34. Địa điểm Hang Pác Tằng
35. Địa điểm Hang Pác Ngườm
36. Nhà ông Lê Văn Tư (*tức Quốc Thọ*)

37. Địa điểm Pác Phiêng
- 38 Nhà ông Nông Công Quận
39. Hang Ngườm Hoài
40. Địa điểm Mô vách đá Bản Nưa
41. Trạm cầu đường Tài Hồ Sìn
42. Địa điểm Đèo Be Le (Cao Bắc)
43. Địa điểm Vở Héc
44. Miếu Cầu Khanh
45. Đền thờ Phạm Công

Phần thứ nhất

DI TÍCH XẾP HẠNG CẤP QUỐC GIA

1. Di tích Đền Vua Lê

Là trung tâm hoạt động kinh tế - văn hoá - quân sự của nhiều triều đại vua quan phong kiến; là nơi hoạt động bí mật của Đảng bộ Cao Bằng nhiều sự kiện lịch sử đã diễn ra tại đây.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 1568/QĐ/BT ngày 20/4/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).



1.1. Địa điểm

Thuộc xóm Na Lữ, xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

1.2. Lịch sử di tích

Đền Vua Lê dựng trên một gò đất cao phía Bắc thành Na Lữ, gò này gọi là gò Long trong thành có 4 gò đất nổi lên được các triều đại vua phong kiến đặt cho 4 tên: Long, Ly, Quy, Phượng. Theo truyền thuyết và những tư liệu lịch sử Đền Vua Lê vốn là cung điện trong thành Na Lữ. Thành do Cao Biền nhà Đường xây dựng, sau Nùng Tồn Phúc (*cha của Nùng Trí Cao*) tiếp tục xây dựng từ thế kỷ XI.

Năm 1414, giặc Minh cai trị nước ta, ở Cao Bằng chúng đặt quan Thái thú cho đóng quân ở gò Đống Lân, thành Na Lữ, bắt Nhân dân đóng sưu thuế nặng, đàn áp và hà hiếp, cuộc sống của Nhân dân vô cùng cực khổ. Trước tình hình đó, Bế Khắc Thiệu - một hào trưởng giàu có ở Cao Bằng đã chiêu quân đứng lên khởi nghĩa, đồng thời liên kết với Nông Đắc Thái tổ chức đánh giặc.

Năm 1592, nhà Mạc lên Cao Bằng, Mạc Kính Cung chiếm lấy thành Na Lữ lập cung điện. Sau ba đời sinh sống ở

Cao Bằng đến thời Mạc Kính Vũ bị quân Lê - Trịnh đánh bại. Nhà Mạc bỏ cung điện và thành Na Lữ chạy sang Trung Quốc.

Năm Chính Hòa thứ 3 đời vua Lê Hy Tông, tức năm 1682, quan trấn thủ Cao Bằng là Lê Thì Hải đã tâu xin vua Lê cho sửa chữa thành Na Lữ cũ làm đền thờ vua Lê Thái Tổ (*Đền Vua Lê hiện nay*). Lấy áo bào và thanh kiếm thờ ở chỗ ngai vàng.



Trong thời kỳ chống thực dân Pháp, chống Mỹ Đền Vua Lê là nơi hoạt động bí mật của Đảng bộ tỉnh Cao Bằng, nhiều sự kiện lịch sử quan trọng đã diễn ra tại đây.

Đầu năm 1936 đồng chí Hoàng Đình Giông, Ủy viên BTVTVĐ từ nước ngoài về đây triệu tập cuộc họp tỉnh ủy mở rộng, có đại biểu các châu tới dự. Sau khi kết thúc cuộc họp đồng chí Hoàng Đình Giông chuẩn bị xuống vùng Duyên Hải (*Hải Phòng - Quảng Ninh*). Ngày 31/01/1936 đồng chí

Lê Mới - Bí thư tỉnh Ủy tiến đưa đồng chí Hoàng Đình Giông và đồng chí Vọng Bình (*đồng giả vợ chồng*) lên đường.

Tháng 01/1936, Tỉnh ủy Cao Bằng tổ chức Hội nghị mở rộng nhằm củng cố Đoàn thanh niên và bầu ra BCH thanh niên cộng sản do đồng chí Lê Văn Thùy (tức Lê Lai) làm bí thư.

Năm 1942 họp Hội nghị BCH tỉnh ủy Cao Bằng, có các đồng chí: Hoàng Đức Thạc, Hoàng Sâm, Hoàng Tô, Lê Khương, Dương Mạc Thạch, Lê Tông được bầu làm Bí thư.

Năm 1944 họp Hội nghị Liên tỉnh Cao - Bắc - Lạng do đồng chí Hoàng Đức Thạc (*tức Lã*) chủ trì và đồng chí được Hội nghị cử làm Bí thư.

Tháng 9/1945 đồng chí Hoàng Đình Giông tổ chức thành lập Đội quân Nam tiến (*gồm 07 phân đội, 150 người và chỉ huy hành quân đi Nam tiến*)...

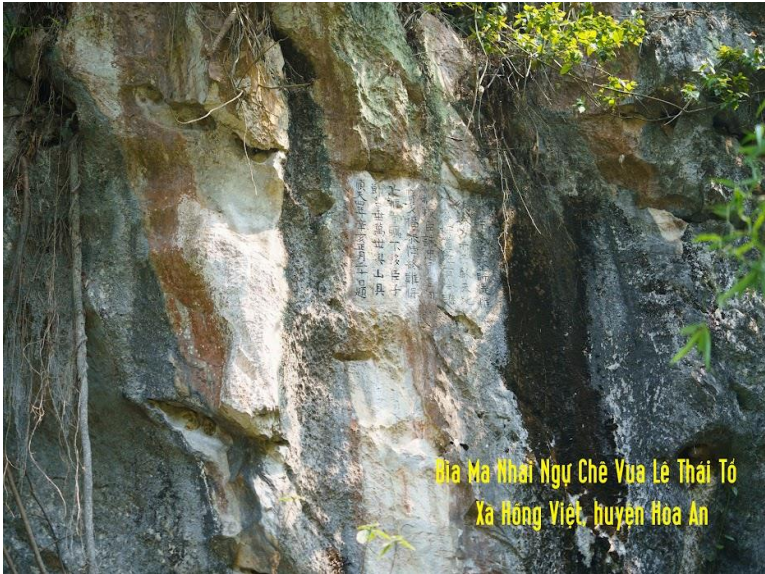
Trong kháng chiến chống mỹ cứu nước, Đền Vua Lê là nơi sơ tán của các cơ quan của tỉnh như: Trường Đảng, Nhà máy giấy Cao Bằng.



Lễ hội Đền Vua Lê được tổ chức vào ngày mùng 6 tháng giêng âm lịch hằng năm.

2. Di tích Bia Ma nhai Ngự chế của Vua Lê Thái Tổ và Bia Câu Thủy Bi ký năm 1702

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 2124/QĐ-BVHTT ngày 12/7/2011 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).



2.1. Địa điểm

Núi Phia Tém - xóm Thanh Hùng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

2.2. Lịch sử di tích

- **Bảo vật quốc gia Bia Ma nhai Ngự chế của Vua Lê Thái Tổ**

Nơi khắc bài thơ bằng chữ Hán của vua Lê Thái Tổ (tức Lê Lợi) năm 1431.

Bài thơ Ngự Chế được Vua Lê Thái Tổ cảm khái làm trong lần vua thân chinh đem quân lên châu Thạch Lâm, trấn Thái Nguyên để dẹp Bé Khắc Thiệu và Nông Đắc Thái năm 1430; được khắc vào vách đá trên núi Phia Tém tháng giêng năm 1431. Căn cứ vào dòng lạc khoản, có thể khẳng định niên đại tuyệt đối của tấm bia Ngự Chế này được tạo tác vào ngày 20 tháng Giêng năm 1431 (Niên hiệu Thuận Thiên năm thứ 4, đời Vua Lê Thái Tổ).

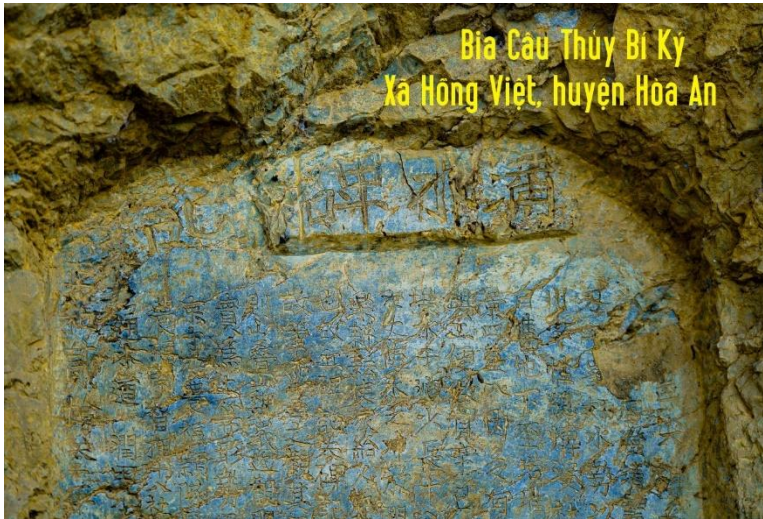
Sự tồn tại của văn bia khẳng định chủ quyền quốc gia Đại Việt ở vùng biên viễn. Đây là hiện vật gốc độc bản, là một trong những tuyệt tác của vua Lê Thái Tổ để lại.

Nội dung tấm bia là lời răn dạy bách tính về đạo đức của lòng trung quân, ái quốc, có ý nghĩa nhân văn sâu sắc, cho đến nay vẫn còn nguyên giá trị, mãi trường tồn với thời gian.

Với những giá trị đặc biệt về lịch sử, văn hóa, Bia Ma nhai Ngự chế của Vua Lê Thái Tổ ở núi Phia Tém, xã Bình Long (nay là xã Hồng Việt, huyện Hòa An), huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng đã được Thủ tướng Chính phủ công nhận là Bảo vật Quốc gia theo Quyết định số 88/QĐ-TTg ngày 15/01/2020.

- Bia Câu Thủy Bi ký năm 1702.

Bia Câu thủy nói về việc đào mương, đắp đập năm 1701
- đời vua Lê Hy Tông.



Nội dung bia ghi chép về việc đào mương nước, tạm lược dịch như sau:

"Nước sông trong xanh thấu đáy, hoà cùng cảnh sắc trời xanh. Ven sông đột ngột nổi lên ngọn núi cao, non nước quện hoà tạo cảnh đẹp. Quan bản chức xã Tuyên Khê, tổng Xuất Tính, châu Thạch Lâm thấy xứ này địa thế rộng cuộn, hạc châu. Vào bên trong, đất rộng nhưng bị bỏ hoang không người cày cấy. Ông cho rằng nếu cải tạo được có thể mưu sinh tốt. Cho nên từ tháng 2 năm Tân Tỵ (1701) đến thượng tuần tháng 2 năm Nhâm Ngọ (1702), người ta đắp một con đập dài 18 trượng 7 thước để giữ nước. Liên đó mở một con mương dài 18 trượng để dẫn nước vào đồng ruộng khiến cho mùa màng tươi tốt, Bản Chức và mọi người đều vui vẻ. Việc

làm nông khiến cho cuộc sống của con người đổi mới, đời đời được hưởng sự yên vui thanh bình, lưu truyền mãi muôn đời. Vì vậy lập bia để ghi lại sự việc này cũng như địa thế và cảnh đẹp nơi đây".

Bài minh văn trên bia Câu thủy đề cập rất cụ thể tới tên đất, tên người, giúp cho các nhà nghiên cứu có thêm tư liệu, cơ sở khi nghiên cứu các lĩnh vực: Địa lý, Lịch sử, Văn hoá của vùng đất Cao Bằng, trong đó có vấn đề sản xuất nông nghiệp, công tác thủy lợi...

Bên cạnh giá trị về nội dung, lịch sử, văn hóa, khoa học hai văn bia còn mang giá trị nghệ thuật cao. Đặc biệt là Bia Ngự chế của Vua Lê Thái Tổ, đây là tác phẩm độc đáo về nghệ thuật chạm khắc chữ vào vách đá (*bia ma nhai*). Nghệ nhân khắc bia đã dồn hết tâm huyết, trí tuệ để tạo nên tác phẩm có giá trị lớn về nhiều mặt, lưu lại cho muôn đời sau.

3. Di tích Thành Nà Lữ

Thành Nà Lữ do Cao Biền đắp vào đời Đường Hy Tông niên hiệu Hàm Phong thứ 7 (864).

Nhà Mạc lên Cao Bằng (1594 - 1677) đã xây thành bằng gạch để đóng đô. Ngoài ra còn là trung tâm chính trị - kinh tế văn hoá của vương triều nhà Mạc ở Cao Bằng thế kỷ (XVI - XVII).

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 837/2004/QĐ-BVHTT ngày 03/3/2009 của Bộ Văn hóa - Thông tin (*nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch*).

3.1. Địa điểm

Thuộc xóm Na Lữ, xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

3.2. Lịch sử di tích

Thành Nà Lữ là một vùng trọng điểm giàu có của huyện Hoà An, dân cư sống ở ven sông, đất đai màu mỡ. Đây là vùng đất địa linh nhân kiệt, có đầy đủ điều kiện thiên thời, địa lợi, nhân hòa. Phía trước mặt là sông Bằng Giang sông nước trùng trùng, phía sau là dãy núi đá Liên sơn chót vót được xếp hạng tứ trụ, phía Bắc được án ngữ dãy núi Khắc Thiệu. Nhiều sự kiện lịch sử đã xảy ra trên mảnh đất này.

Theo "*Cao Bằng tạp chí*" và "*Thông sử tỉnh Cao Bằng*" và các tư liệu thì thành Nà Lữ do Cao Biền đắp vào thời Đường, niên hiệu hàm phong thứ 7 thời gian tương đương với thời kỳ Bắc thuộc lần thứ ba. Năm giáp thân (864), nhà Đường sang xâm lược nước ta, cử Cao Biền làm tiết độ sứ, cho quân đắp thành Đại La ở bờ sông Tô Lịch Hà Nội. Cùng lúc đó Cao Biền cho xây thêm ba thành nữa ở vùng núi phía Bắc đó là: Thành Lạng Sơn thuộc tỉnh Lạng Sơn, thành Nà Lữ xã Hoàng Tung, huyện Hoà An và thành Phục Hoà thuộc xã Hoà Thuận, huyện Phục Hoà tỉnh Cao Bằng.

Thành Nà Lữ được xây bằng đất từ năm 265 (*thời Tần Vũ Đế*), đến năm 866 (*đời Đường Hy Tông, năm Hàm Phong thứ 5 tháng 11 Bính Tuất*) được Cao Biền (*Tiết độ sứ*) cho xây dựng cùng với thành Đại La, thành Phục Hòa và thành Lạng Sơn. Thời vua Lý Thái Tông (1048 - 1055), Nùng Trí Cao đã lấy chỗ này làm nơi chiêu binh luyện mã. Tháng 2 năm 1431, Vua Lê Thái Tổ (*Lê Lợi Cao Hoàng Đế*) thân chinh lên dẹp Bé Khắc Thiệu do nghi ngờ dung túng cho tướng Trần Nguyên Hãn làm phản, vua cho lập sinh từ thờ vua ở gò Con Rồng là Đền vua Lê ngày nay



(Đá xây chân tường thành Na Lữ)

4. Di tích Nậm Lìn

Nơi thành lập Chi bộ Đảng Cộng sản đầu tiên của tỉnh Cao Bằng và của huyện Hòa An (01/4/1930).

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).

4.1. Địa điểm

Thuộc xóm Hào Lịch, xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.



4.2. Lịch sử di tích

Chiến tranh thế giới lần thứ nhất (1914 - 1918) bùng nổ, cách mạng xã hội chủ nghĩa Tháng Mười Nga thành công, mở ra một kỷ nguyên mới cho loài người.

Cùng lúc đó đồng chí Nguyễn Ái Quốc một nhà yêu nước vĩ đại, một lãnh tụ thiên tài của dân tộc ta. Sau bao năm bôn ba tìm đường cứu nước, cứu dân đã tới Matx - Cơ - Va đến với Cách mạng Tháng Mười Nga vĩ đại, đến với chủ nghĩa Mác - Lê - Nin, tại đây Người đã tìm thấy chân lý cách mạng, con đường đấu tranh giải phóng của dân tộc ta.

Sự ra đời của Việt Nam Thanh niên Cách mạng đồng chí hội năm 1925 có một tác dụng mạnh mẽ đối với phong trào cách mạng trong nước, thu hút được những trí thức cách mạng, những thanh niên yêu nước Việt Nam lần lượt tìm đường ra nước ngoài cụ thể là đến Quảng Châu (*Trung Quốc*) nhập vào tổ chức cách mạng. Dưới sự chỉ

đạo của đồng chí Nguyễn Ái Quốc phong trào cách mạng Việt Nam có những bước phát triển mới, nổi bật là phong trào vô sản hoá, nhiều cán bộ phải bí mật đi vào nhà máy, hầm mỏ hoạt động làm chuyển biến phong trào đấu tranh của giai cấp công nhân.

Ở Cao Bằng cũng trong thời kỳ này đã xuất hiện các tổ chức yêu nước như: Hội đánh Tây, Hội Thanh niên Phản đế... thu hút được nhiều thanh niên yêu nước, tiêu biểu cho phong trào này là đồng chí Hoàng Đình Giông.

Ngày 03/02/1930 Đảng cộng sản Việt Nam ra đời đánh dấu một bước ngoặt quan trọng của lịch sử cách mạng Việt Nam đã có Đảng của giai cấp vô sản lãnh đạo, đó là Đảng Mác - xít Lê - nin - nít.

Tháng 12/1929 đồng chí Lê Hồng Phong đang hoạt động ở Trung Quốc đã trực tiếp mời đồng chí Hoàng Văn Nọn sang Trung Quốc gặp đồng chí Hoàng Đình Giông và đồng chí Hoàng Văn Thụ họp bàn thành lập Chi bộ Hải Ngoại do đồng chí Hoàng Đình Giông làm bí thư. Sau đây đồng chí Hoàng Văn Nọn được cử về Cao Bằng trực tiếp tổ chức hai đồng chí là Nông Văn Đô (*tức Bình Giang*) và đồng chí Lê Đoàn Chu (*tức Nam Cao*) kết nạp vào Đảng Cộng sản. Lễ kết nạp đồng chí Đô và đồng chí Chu được tổ chức tại khu suối Nặm Lìn một địa điểm ở ngay đầu thôn Hào Lịch. Tại đây đã thành lập Chi bộ Đảng Cộng sản đầu tiên của tỉnh Cao Bằng vào ngày 01/4/1930 (*tức ngày 03/3 âm lịch*) khi thành lập Chi bộ Đảng đồng chí Như tuyên bố: “Đây là tổ chức của Đảng Cộng sản, là chi bộ đầu tiên của địa phương ta, đồng thời đây cũng là Tỉnh ủy lâm thời”.

Chi bộ nhất trí cử đồng chí Hoàng Văn Nọn làm bí thư, Nghị quyết của Tỉnh ủy lâm thời là: tích cực phát triển Đảng, đặc biệt là khu mỏ thiếc Tĩnh Túc và thị xã Cao Bằng; đẩy

mạnh phong trào chống thuế, chống phu, thu lạm bổ, chống thất thu vào ngày mùa, đi phu phải được cấp tiền gạo...

Sự ra đời của Chi bộ Đảng Cộng sản đầu tiên ở Cao Bằng đã đánh dấu một bước phát triển mới, một bước ngoặt trên con đường đấu tranh giải phóng dân tộc. Chi bộ đầu tiên được thành lập kể từ khi Đảng Cộng sản Việt Nam ra đời, chứng tỏ Chủ nghĩa Mác - Lê - Nin đã được truyền bá vào Việt Nam dưới sự lãnh đạo tài tình của Bác. Từ đây cách mạng Việt Nam đã có một chính Đảng lãnh đạo, đó là Đảng của giai cấp vô sản.

5. Di tích Ngườm Slua

Hang Ngườm Slua (*Hang Hùm*) là cơ sở hoạt động của Đảng từ năm 1932 đến năm 1936; nơi in báo Cờ Đỏ (1932 - 1933); nơi đồng chí Lê Hồng Phong và đồng chí Hoàng Đình Giông đến làm việc với Tỉnh ủy Cao Bằng (7/1933).

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (*nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch*).

5.1. Địa điểm

Thuộc xóm Hào Lịch, xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

5.2. Lịch sử di tích

Ngay từ đầu năm 1942 đồng chí Hoàng Đình Giông đã đến hang này thành lập cơ quan Báo Cờ đỏ, nhưng thời gian duy trì chỉ được có 6 tháng. Vì lúc này địch kiểm soát gắt gao, ta không thể liên hệ mua được giấy mực, hơn nữa đồng chí Hoàng Đình Giông là chủ bút, kiêm biên tập lại hay đi công tác ở nhiều nơi.

Tháng 7/1933 đồng chí Lê Hồng Phong đến kiểm tra công tác hoạt động của Đảng ở Cao Bằng đã được đồng chí Nông Văn Đô và đồng chí Lê Mới bố trí cho đồng chí Lê Hồng Phong hằng ngày làm việc hoạt động ở đây.

Quán triệt chủ trương của Đảng, Đảng bộ Cao Bằng đã vận động Nhân dân các dân tộc trong tình hình ứng phong trào “Đại hội Đông Dương”. Tháng 5/1936 tại Hang Hùm tổ chức họp Đông Dương Đại hội.



6. Di tích Hang Ngườm Bốc

Nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh thường bí mật qua lại để trực tiếp chỉ đạo cách mạng và tiếp xúc với quần chúng cách mạng (1942 - 1945); nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh đến dự và chỉ đạo Hội nghị tổng kết trong Chiến dịch Biên giới tháng

10/1950, xưởng quân giới Lê Tổ ở và làm việc (1947 - 1950);
Di chỉ khảo cổ cách ngày nay khoảng 10.000 năm.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 02/2004/QĐ-BVHTT ngày 19/01/2004 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).

6.1. Địa điểm

Thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.



6.2. Lịch sử di tích

Ngườm Bốc nằm ở sườn tây dãy núi Lam Sơn, thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt. Đây là nơi ghi dấu nhiều sự kiện lịch sử về quãng đời hoạt động cách mạng của Chủ tịch Hồ Chí Minh những năm 1942 - 1945.



Từ cuối tháng 3 đến tháng 8 năm 1942, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chuyển từ Pác Bó về căn cứ địa ở Lam Sơn để chỉ đạo cách mạng ở Lam Sơn. Trong thời gian này, Người thường bí mật qua lại khu vực hang Ngườm Bốc để tổ chức chỉ đạo cách mạng và tiếp xúc với quần chúng cách mạng;

Tháng 5 năm 1945, tại khu vực hang Ngườm Bốc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dự họp với lãnh đạo Liên Tỉnh ủy Cao - Bắc - Lạng để bàn về công tác chuẩn bị tổng khởi nghĩa giành chính quyền cách mạng 1945.

Tháng 10 năm 1950 Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dự và chỉ đạo Hội nghị tổng kết Chiến dịch Biên giới; nói chuyện với công nhân xưởng quân giới Lê Tổ và đại diện Nhân dân xã Hồng Việt, huyện Hòa An.

- Ngườm Bốc cũng là nơi xưởng quân giới Lê Tổ ở và làm việc trong thời kỳ kháng chiến chống Pháp.

- Trong truyền thuyết nổi tiếng Pú Luông - Siao Cái của đồng bào Tày thì Ngườm Bốc là nơi cư trú đầu tiên của hai nhân vật huyền thoại này ở đất Cao Bằng.

- Các nhà khảo cổ học còn tìm thấy ở Ngườm Bốc nhiều di chỉ cho thấy đây từng là nơi cư trú của người tiền sử sơ kỳ đá mới, tương đương với Văn hóa Hòa Bình sớm, cách ngày nay khoảng 10.000 năm.

7. Di tích Hang Tóc Rù

Nơi in báo Cờ Đỏ cơ quan tuyên truyền của Đảng bộ tỉnh Cao Bằng năm 1932 - 1935.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (*nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch*).



7.1. Địa điểm

Thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

7.2. Lịch sử di tích

Cuối năm 1932 Đảng bộ đã cho xuất bản tờ báo Cờ Đỏ tại hang Tóc Rù.

Báo được xuất bản đều kỳ và liên tục để các cơ sở nắm sát tình hình về chủ trương, đường lối của Đảng để

phong trào được thống nhất, giác ngộ và động viên quần chúng được tốt.

Báo Cờ đỏ được lưu hành đến năm 1935 thì bị lộ do địch kiểm soát gắt gao nên các đồng chí của ta không liên hệ mua được giấy, mực, nên báo Cờ đỏ ngừng hoạt động.

Mặc dù thời gian hoạt động của báo Cờ đỏ không được lâu nhưng đã đóng một vai trò quan trọng trong lịch sử cách mạng nước ta. Nhờ qua báo Cờ đỏ Đảng bộ Cao Bằng đã tuyên truyền, vận động quần chúng Nhân dân tin tưởng vào sự lãnh đạo của Đảng đoàn kết vững bước đi lên trên con đường mà Đảng đã vạch ra.

8. Di tích Hang Bó Hoài

Nơi in báo "Việt Nam Độc Lập" và còn là cơ quan của liên tỉnh Cao - Bắc - Lạng, và cũng là nơi ở của đồng chí Vũ Anh và các đồng chí lãnh đạo cấp cao của Đảng ta lúc bấy giờ.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).



8.1. Địa điểm

Thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

8.2. Lịch sử di tích

Nơi in Báo Việt Nam độc lập từ cuối năm 1942 - 1945.

Là trụ sở của cơ quan Liên Tỉnh ủy Cao - Bắc - Lạng năm 1942 - 1945, nơi ở và làm việc của các đồng chí lãnh đạo Trung ương như Võ Nguyên Giáp, Vũ Anh... đến chỉ đạo phong trào cách mạng.

Báo ra đời ngày 01/8/1941, để đảm bảo được báo ra đều và giữ được bí mật, đồng thời lúc này phong trào cách mạng ở Cao Bằng đã phát triển khá rộng, Đề kịp thời và đáp ứng được cho quần chúng cách mạng, cuối năm 1942, Báo đã chuyển đến hang Bó Hoài thuộc khu Lam Sơn Hoà An.

Từ hang Bó Hoài báo “Việt Nam Độc Lập” đã được bí mật tuyên truyền rộng rãi trong quần chúng Nhân dân, không những đối với phong trào của Cao Bằng mà còn tuyên truyền rộng rãi trong cả nước.

9. Vách núi Lũng Sa

Nơi diễn ra Hội nghị của Liên Tỉnh ủy Cao - Bắc - Lạng (13/8/1944) chuẩn bị phát động khởi nghĩa

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (*nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch*).



9.1. Địa điểm

Thuộc xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

9.2. Lịch sử di tích

Tại vách núi Lũng Sa ngày 13/8/1944 đã diễn ra cuộc họp bí mật của liên tỉnh Cao - Bắc - Lạng.

Hội nghị đã đi đến nhất trí, cần gấp rút chuẩn bị phát động khởi nghĩa ở Cao - Bắc - Lạng trong thời gian 2 tháng. Sau thời gian đó sẽ có một cuộc họp kiểm điểm lại tình hình, nếu đầy đủ điều kiện thì phát động khởi nghĩa của quần chúng.

Vách núi Lũng Sa còn là nơi ở bí mật của các đồng chí cán bộ hoạt động cách mạng của ta lúc bấy giờ. Lũng Sa nằm ở phía Tây Bắc của khu di tích Lam Sơn. Lũng Sa có địa thế rất thuận lợi, từ Lũng Sa ta có thể đi theo được các hướng, vì lúc này phong trào Cách mạng đã lan rộng khắp trong tỉnh.

Do có địa thế thuận lợi như vậy nên sau khi xưởng chế tạo mìn ở Lũng Chung không thành đã chuyển sang địa điểm Lũng này.

10. Nền nhà ông Mã Văn Hân

Nơi Bác Hồ ở và làm việc tháng 4 năm 1942. Hằng ngày Bác Hồ thường tiếp xúc với quần chúng, giúp việc gia đình, chỉ đạo phong trào cách mạng.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (*nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch*).



10.1. Địa điểm

Thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

10.2. Lịch sử di tích

Tháng 4 năm 1942, Chủ tịch Hồ Chí Minh với cái tên Nguyễn Ái Quốc đã rời lán Khuổi Nặm - Pác Bó thuộc huyện Hà Quảng để về căn cứ núi đá Lam Sơn thuộc huyện Hoà An. Ngôi nhà gia đình ông Mã Văn Hản đã trở thành cơ sở hoạt động cách mạng của Người đến ở và làm việc khá lâu.

Ngôi nhà ông Mã Văn Hản không những là cơ sở ở và làm việc cách mạng của Bác mà còn là cơ sở hoạt động đi lại làm việc của Báo Việt Nam độc lập đầu năm 1942.

Ngoài ra ngôi nhà này cũng là cơ sở hoạt động của các đồng chí lãnh đạo cách mạng Trung ương và địa phương, trong đó có các đồng chí Phạm Văn Đồng, Vũ Anh, Võ Nguyên Giáp...

Thông qua nội dung giá trị lịch sử của ngôi nhà ông Mã Văn Hản, nay là địa điểm nền nhà cũ đã trở thành một di tích lịch sử cách mạng lưu niệm sự kiện và danh nhân. Đó là niềm tự hào của Nhân dân các dân tộc đã có công với nước với cách mạng, góp phần giành thắng lợi cho cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc Việt Nam.

11. Di tích Hang Bó Tháy

Nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh đến ở và làm việc, trực tiếp chỉ đạo in Báo Việt Nam độc lập tại đây và mở lớp huấn luyện chính trị cho các cán bộ cách mạng chủ chốt của tỉnh Cao Bằng tháng 4/1942.

Được xếp hạng di tích cấp quốc gia tại Quyết định số 188/VH/QĐ/BT ngày 13/02/1995 của Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch).



11.1. Địa điểm

Thuộc xóm Lam Sơn Thượng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

11.2. Lịch sử di tích

Khi Chủ tịch Hồ Chí Minh đến Lam Sơn ở và làm việc tại nhà ông Mã Văn Hản, hang Mương Khao... thuộc Lũng Hoài xã Hồng Việt thì hang Bó Tháy đã là nơi ở và làm việc của báo “Việt Nam độc lập”, cơ sở hoạt động của các đồng chí cán bộ cách mạng. Vì vậy hang Bó Tháy đã được Chủ tịch Hồ Chí Minh chọn điểm đến ở và làm việc

bí mật cách mạng trong khoảng thời gian tháng 4, tháng 5 năm 1942.

Tại đây Chủ tịch Hồ Chí Minh đã trực tiếp chỉ đạo, nắm sát các cơ sở cách mạng ở Lam Sơn cũng như ở những nơi xa. Người đã tổ chức mở lớp huấn luyện chính trị cho các cán bộ chủ chốt của tỉnh Cao Bằng, những lớp học huấn luyện chính trị được mở rất ngắn ngày (*khoảng 1 tuần*) trong đó có các đồng chí được học như Nguyễn Khánh Kiu, Lê Ngọc Bôi, Lê Khương, Bình Dương và cả số nữ cán bộ cách mạng được học như: Minh Khai, Xuân Hồng, Tám, Loan...

Chủ tịch Hồ Chí Minh đã trực tiếp chỉ đạo Báo Việt Nam độc lập do đồng chí Vũ Anh phụ trách, Người đã tham gia soạn thảo in một số bài chính trị để tuyên truyền cách mạng, một số bài thơ ca cách mạng... Hằng ngày Người nghỉ trong hang và thường làm việc ở ngoài hang, một nơi rất kín đáo bảo đảm bí mật. Cuộc sống ở đây của những người hoạt động cách mạng đầy gian lao vất vả nhưng vẫn lạc quan tin tưởng ở sự thắng lợi cho cách mạng Việt nam.

12. Di tích lịch sử “Địa điểm lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh với ngành Xe - Máy Quân đội” xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 697/QĐ-UBND ngày 20/4/2006 của UBND tỉnh Cao Bằng.

Được xếp hạng di tích quốc gia tại Quyết định số 703/QĐ-BVHTTDL ngày 20/03/2023 của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch.



12.1. Địa điểm

Thuộc xóm Nà Roác, xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

12.2. Lịch sử di tích

Di tích lịch sử “Địa điểm lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh với ngành Xe - Máy Quân đội” nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh đến thăm và nói chuyện với đơn vị bộ đội vận tải đầu tiên của Quân đội nhân dân Việt Nam ngày 28 tháng 3 năm 1951 tại xóm Nà Roác, xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng là nơi ghi dấu sự kiện Chủ tịch Hồ Chí Minh giao nhiệm vụ cho toàn ngành Xe - Máy Quân đội và cán bộ, chiến sĩ quân đội nhân dân Việt Nam. Trong chuyến công tác kiểm tra việc sửa chữa cầu đường và một số cơ sở vận tải trên đường Quốc lộ 3, Bác Hồ đã đến thăm và nói chuyện với hai đại đội vận tải đầu tiên của Quân đội nhân dân Việt Nam tại xóm Nà Roác, xã Bạch Đằng, tại thửa ruộng bậc thang Bác dừng chân hôm đó, Bác đã ân cần hỏi thăm sức khỏe, động

viên, căn dặn cán bộ, chiến sĩ ngành xe - máy những điều vô cùng giản dị song mang nhiều ý nghĩa sâu sắc **"Yêu xe như con, quý xăng như máu"**, đặc biệt lúc đó, đất nước ta đang trong giai đoạn gặp muôn vàn khó khăn. Nước ta chưa sản xuất được xe; xăng, dầu thiếu thốn, kháng chiến còn dài, chiến dịch ngày một mở rộng, yêu cầu vận chuyển ngày càng cao. Vì vậy việc giữ gìn xe, tiết kiệm xăng để phục vụ bộ đội, phục vụ tiền tuyến là việc làm quan trọng.

Lời dặn của Bác trở thành tư tưởng chỉ đạo, kim chỉ nam và phương châm hành động của ngành Xe - Máy quân đội, cũng là bài học về tinh thần thực hành tiết kiệm, chống lãng phí cho mỗi cán bộ, chiến sĩ và mỗi người dân; ngày 28/3 hằng năm cũng trở thành Ngày truyền thống của ngành xe - máy Quân đội nhân dân Việt Nam.

Phần thứ hai

DI TÍCH XẾP HẠNG CẤP TỈNH

1. Di tích Đền Dẻ Đoóng

Nơi diễn ra buổi lễ chào mừng thành lập UBND lâm thời tỉnh ngày 15/6/1945.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 2486/QĐ-UBND ngày 04/11/2008 của UBND tỉnh Cao Bằng.

1.1. Địa điểm

Thuộc xóm Dẻ Đoóng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.



1.2. Lịch sử di tích

Tương truyền: ngày xưa có một chàng trai người họ Bé ở Bản Vạn, chàng sinh sống bằng nghề đánh cá, đến ngày giỗ cha không có thức ăn, chàng đi quăng chài hy vọng sẽ được một mẻ cá để về tổ chức giỗ bố, nhưng quăng mãi từ Hoàng Bó đến vực Chuông Đà Quận mà không được con cá nào, lúc nào kéo chài lên cũng chỉ được một hòn đá hình hai người, chàng chấp tay cầu khẩn: "*Nếu là thần thánh xin cho một mẻ cá về giỗ cha*" và chàng đã quăng chài được một mẻ cá đầy. Vì thấy lời khẩn của mình có hiển linh, nên chàng trai đã đem hòn đá về lập miếu thờ ở Vò Ban (*nghe trảng liệt sỹ cũ của huyện Hòa An phía trên đồi mỏ nước Hoàng Bó*). Vào một một đêm mưa to, gió lớn miếu thờ bị tốc mái, một gắp tranh bay sang Dẻ Đóong, từ đó đến nay Nhân dân đã dựng miếu thờ tại đây.

Vào những năm cuối thế kỷ XV, đầu thế kỷ XVI cuộc tranh giành quyền lực của các thế lực phong kiến Lê - Trịnh - Mạc diễn ra. Nhà Mạc thất thủ lên Cao Bằng (1594 - 1677) và đóng đô ở thành Na Lữ. Trải qua ba đời vua Mạc ở Cao Bằng, nhà Mạc đã cho quân sản xuất gạch, ngói để xây dựng thành quách, cung điện và xây dựng đền, chùa trong đó có đền Dẻ Đóong.

Năm 1677 sau khi dẹp xong nhà Mạc, Vua Lê đã cho quân sửa sang lại đền Dẻ Đóong để làm nơi thờ phật, "Hòn đá thần" và thờ thánh mẫu.

Đền Dẻ Đóong nằm trong khu di tích lịch sử cách mạng Lam Sơn. Trong thời kỳ tiền khởi nghĩa, Lam sơn là căn cứ địa cách mạng của cuộc kháng chiến giai đoạn 1941 - 1945.

Nơi đây cách trung tâm huyện Hoà An khoảng hơn 01 km (*quân Nhật đang chiếm đóng*), nhưng do được bảo vệ cẩn thận nên buổi mít tinh chào mừng UBND lâm thời thành công tốt đẹp. Đến ngày 22/8/1945 UBND tỉnh làm lễ ra mắt chính thức tại thị xã Cao Bằng.

Lễ hội đền Dẻ Đóng được tổ chức vào ngày 15 tháng giêng (*âm lịch*) hằng năm.

2. Di tích Cốc Phát

Là hòm thư bí mật, đường dây liên lạc của Tỉnh ủy Cao Bằng giai đoạn 1941 - 1944, nơi thành lập Ban Chấp hành Nông dân cứu quốc châu Hoà An.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 2933/QĐ-VX-UB ngày 04/12/2003 của UBND tỉnh Cao Bằng

2.1. Địa điểm

Thuộc xóm Hào Lịch, xã Hoàng Tung, huyện Hoà An, tỉnh Cao Bằng.

2.2. Lịch sử di tích

Những năm 1941 - 1944 địch khủng bố rất dã man, cũng như ở một số địa phương khác phong trào cách mạng ở thôn Hào Lịch cũng diễn ra sôi nổi. Tại đây đã diễn ra nhiều cuộc họp bí mật ở Cốc Lại, Pắc Pán, Cốc Giọng, ngoài ra ở thôn này còn có một gốc cây Nhối rất to, đồng chí Lê Nam Hán đã phát hiện trên thân cây có một hốc tự nhiên, đồng chí đã lợi dụng hốc cây này để làm hòm thư bí mật.

Tháng 6/1942, Cốc Phát còn là nơi thành lập Ban Chấp hành Nông dân cứu quốc Châu Hoà An gồm các đồng chí: Việt Hoàn, Bình Tây, Hải Thông... Sự ra đời của Ban Chấp hành có ý nghĩa quan trọng trong sự phát triển của

phong trào cách mạng Hòa An. Trong suốt một thời gian dài, Cốc Phát vẫn là một địa điểm hoạt động bí mật rất quan trọng, góp phần làm nên thắng lợi của cuộc Cách mạng tháng Tám sau này.

3. Di tích Thành Nhà Mạc

Nhà Mạc lên đóng đô ở Cao Bằng (1594 - 1677) đã xây thành phòng thủ ở đây nên gọi là địa điểm di tích thành nhà Mạc; nơi Tỉnh ủy Cao Bằng triệu tập Đại hội đại biểu Việt Minh lần thứ nhất ngày 22/11/1942.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 2020/QĐ-UBND ngày 17/10/2007 của UBND tỉnh Cao Bằng về việc công nhận di tích cấp tỉnh.

3.1. Địa điểm

Thuộc thung lũng Bó Hoài, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.



3.2. Lịch sử di tích

Thời kỳ nhà Mạc lên đóng đô ở Cao Bằng (1594 - 1677) có xây thành phòng thủ ở đây nên gọi là địa điểm di tích thành nhà Mạc.

Nơi Tỉnh ủy Cao Bằng triệu tập Đại hội đại biểu Việt Minh lần thứ nhất ngày 22/11/1942. Hội nghị đã bầu ra BCH tỉnh và các đoàn thể cứu quốc, đồng thời bầu ra ban Việt Minh chính thức của tỉnh do đồng chí Hoàng Đức Thạc (*tức Lã*) làm chủ nhiệm, có nhiệm vụ chỉ đạo thống nhất phong trào Việt Minh toàn tỉnh.

4. Di tích ngôi nhà ông Đàm Nhật Chảnh

Là nơi diễn ra các cuộc họp quan trọng của Tổng bộ Việt Minh năm 1941 - 1944, địa điểm hoạt động bí mật của các đồng chí Phạm Văn Đồng, Lê Tông, Hoàng Sâm năm 1940 - 1944.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 1189/QĐ-VX-UB Ngày 26/7/2001 của UBND tỉnh Cao Bằng.

4.1. Địa điểm

Thuộc xóm Thanh Hùng, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

4.2. Lịch sử di tích

Ngôi nhà ông Đàm Nhật Chảnh ở xóm Ảng Giàng xã Bình Long cũ là nơi hội họp đi lại, nơi ở của các đồng chí Phạm Văn Đồng, Đàm Tông (*tức Lê Tông*) đồng chí Lã, đồng chí Vũ Anh, Đặng Văn Cáp... và các đồng chí cách mạng làm việc trong nhiều năm.

Gia đình ông Đàm Nhật Chảnh là một gia đình có truyền thống Cách mạng. Ông là trưởng họ của họ Đàm sớm

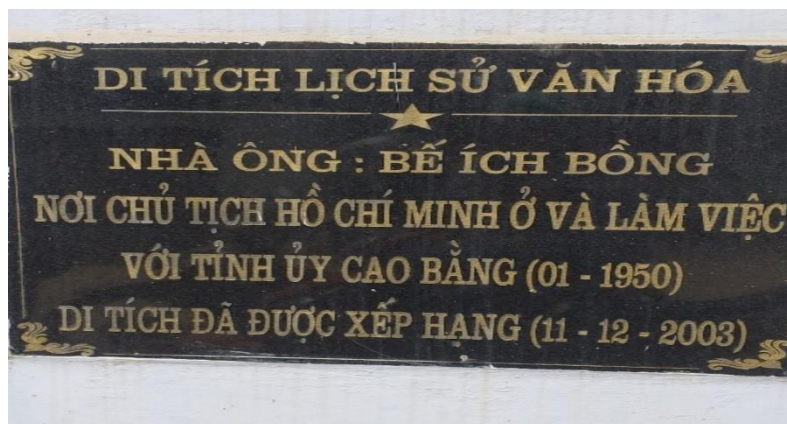
giác ngộ cách mạng, là Đảng viên Đảng Cộng sản Việt Nam. Ông là người bảo vệ, canh gác cho các cuộc họp ở nhà ông, luôn luôn cảnh giác với những người lạ và những tên mật thám làm tay sai cho đế quốc; bà Bê Thị Ịt (vợ ông Đàm Nhật Chánh) có nhiệm vụ nấu cơm đưa lên gác nuôi cán bộ, có lần nhiều người họp bà phải nấu ăn về đêm để bảo đảm bí mật; hai con gái cùng tham gia hoạt động cách mạng từ lúc còn rất trẻ.

5. Di tích ngôi nhà ông Bế Ích Bông

Là nơi làm việc của Tỉnh ủy Cao Bằng thời kỳ 1949 - 1951;

Nơi Chủ tịch Hồ Chí Minh trên đường từ "Thủ đô kháng chiến" Tuyên Quang đi thăm Liên Xô đã ở và làm việc với lãnh đạo Tỉnh ủy Cao Bằng tháng 01/1950.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 3075/QĐ-VX-UB Ngày 11/12/2003 của UBND tỉnh Cao Bằng.



5.1. Địa điểm

Thuộc xóm Bình Long, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

5.2. Lịch sử di tích

Sáng ngày 10 tháng 01 năm 1950, trong hoàn cảnh mùa đông rét mướt Chủ tịch Hồ Chí Minh bí mật rời khỏi "Thủ đô" kháng chiến Tuyên Quang bắt đầu chuyến đi thăm Liên Xô và Trung Quốc. Tỉnh ủy Cao Bằng đã tổ chức đón tiếp người tại xã Minh Tâm (*Nguyên Bình*). Sau đó Người đến khu căn cứ địa Lam Sơn (*huyện Hoà An*).

Từ Lam Sơn Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đến nhà ông Bế Ích Bông thuộc xóm Thua Khau, xã Bình Long (*cũ*), huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng nơi Tỉnh ủy đặt trụ sở làm việc Người đã ở đây 2 ngày 2 đêm làm việc với tỉnh Cao Bằng trước khi ra nước ngoài công tác.

6. Di tích Núi Khắc Thiệu

Nơi Bế Khắc Thiệu lập chiến lũy chống quân Minh xâm lược đầu thế kỷ XV.

Năm 1407 Bế Khắc Thiệu và Nông Đắc Thái đã tổ chức quân dân xây thành đắp lũy trên núi Khau Thước (*nay gọi là núi Khắc Thiệu*).

Tháng 8 năm 1426 nghĩa quân của Bế Khắc Thiệu và Nông Đắc Thái chỉ huy đã đánh tan quân Minh xâm lược, diệt 4.000 quân và bắt sống tướng giặc Minh tại trận đánh Nà Khuổi thuộc Núi Khắc Thiệu.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 2020/QĐ-UBND ngày 17/10/2007 của UBND tỉnh Cao Bằng.

6.1. Địa điểm

Thuộc xóm Mã Quan, thị trấn Nước Hai, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

6.2. Lịch sử di tích

Bé Khắc Thiệu là người dân tộc tày ở Cao Bằng thể hiện tài năng xuất chúng, xuất phát từ lòng yêu quê hương đất nước và lòng căm thù giặc ngoại xâm. Đặc biệt là Bé Khắc Thiệu đã tìm được người tài giỏi cùng chí hướng là Nông Đắc Thái góp phần mưu lược quan trọng đánh thắng giặc Minh xâm lược. Họ đã biết chọn Núi Khau Thước có đặc điểm, vị trí chiến lược quân sự lợi hại để xây thành đắp lũy làm căn cứ nghĩa quân kháng chiến.

Sau 10 năm (1407 - 1417) tổ chức lực lượng nghĩa quân Bé Khắc Thiệu đã tìm liên lạc ứng nghĩa với cuộc khởi nghĩa Lam Sơn (Thanh Hoá) của Lê Lợi. Từ đó nghĩa quân Bé Khắc Thiệu ở Cao Bằng có thêm hậu thuẫn quan trọng xây dựng lực lượng lớn mạnh bảo vệ vùng biên giới phía bắc của tổ quốc, góp phần quan trọng đánh đuổi nhà Minh xâm lược ra khỏi bờ cõi nước ta.

Sau hai mươi năm (1407 - 1427) tổ chức xây dựng lực lượng kháng chiến, nghĩa quân Bé Khắc Thiệu ở Cao Bằng đã đủ sức lớn mạnh để đánh thắng giặc Minh xâm lược.

Cuộc nổi dậy của nghĩa quân Bé Khắc Thiệu đã đại diện tiêu biểu cho ý thức tự giác của Nhân dân các dân tộc thiểu số của vùng biên giới phía bắc, có sự liên kết phối hợp chỉ đạo của triều đình phong kiến Việt Nam. Do đó nghĩa quân Bé Khắc Thiệu đã đánh thắng quân Minh tại Cao Bằng năm 1426, góp phần quan trọng vào thắng lợi của nghĩa quân Lê Lợi đánh đuổi quân Minh ra khỏi biên giới cuối năm 1427, giành độc lập dân tộc cho nước Đại Việt. Bé Khắc Thiệu là

một nhân vật lịch sử đáng kính trọng đối với Nhân dân các dân tộc Cao Bằng.

7. Di tích Ngờm Mác Men

Là nơi ở và làm việc của đồng chí Phạm Văn Đồng năm 1942.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 1122/QĐ-UBND ngày 17/10/2007 của UBND tỉnh Cao Bằng.

7.1. Địa điểm

Di tích thuộc xóm Nà Hoài, xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

7.2. Lịch sử di tích

Năm 1942 đồng chí Phạm Văn Đồng cùng các đồng chí hoạt động cách mạng ở địa phương đã đến đây ở và làm việc. Thuộc xóm Nà Hoài, xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

Năm 1942, theo Chỉ thị của đồng chí Nguyễn Ái Quốc các đồng chí Phạm Văn Đồng, Vũ Anh được điều đến Cao Bằng kết hợp cùng với các đồng chí đang hoạt động ở địa phương tham gia công tác đào tạo cán bộ. Tại xã Nam Tuấn năm 1942, hai đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp đã đến đây trực tiếp để chỉ đạo phong trào. Tại Ngờm Mác Men đồng chí Phạm Văn Đồng đã đến ở và làm việc kết hợp cùng với các đồng chí đang hoạt động ở địa phương đã tuyên truyền vận động Nhân dân tham gia hoạt động Cách mạng

Đồng chí Phạm Văn Đồng đến ở và làm việc tại Ngờm Mác Men thời gian khoảng hơn một tháng, với thời gian rất ít ỏi đồng chí đã tranh thủ từng giờ, từng ngày để

giải quyết những công việc cấp bách mà Đảng, Bác đã đề ra. Ngườm Mác Men ở gần dân, gần đường đi lại, đồng thời dân ở đây hay đến tụ tập làm men cho nên không thuận lợi do đó đồng chí lại phải chuyển lên Ngườm Poóng.

8. Di tích Ngườm Poóng

Là nơi ở và làm việc của đồng chí Phạm Văn Đồng năm 1942.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 1122/QĐ-UBND ngày 17/10/2007 của UBND tỉnh Cao Bằng.

8.1. Địa điểm

Thuộc xóm Nà Hoài Hoài, xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

8.2. Lịch sử di tích

Là nơi ở và làm việc của đồng chí Phạm Văn Đồng năm 1942.

Năm 1942 sau khi ở và làm việc ở Ngườm Mác Men sợ bị lộ nên đồng chí Phạm Văn Đồng đã chuyển lên Ngườm Poóng ở và làm việc tại đây. Cứ mỗi lần lên xuống hóp hoặc tổ chức mít tinh ở Ngườm Hoài là đồng chí phải men theo vách đá, hoặc đi theo đường thông trong hang đến, sau khi xong việc đồng chí lại quay về Ngườm Poóng ở và làm việc.

Đồng chí đến đây hai lần. Lần 1 ở được 9 ngày, lần 2 ở được 6 ngày, ngoài đồng chí ra còn có các đồng chí hoạt động ở địa phương cùng tham gia như: Hồng Cường, Bắc Việt, Lê Khương, Hải Nhung, Bằng Giang... Cũng tại Ngườm này ngoài những công việc chính ra đồng chí vẫn tiếp tục dạy chữ, văn hóa cho bà Hoàng Thị Nở. Đồng chí Phạm Văn Đồng ở và làm việc với thời gian rất ngắn sau đó bị lộ, đồng

chí đã được đồng chí Cao Minh đưa đến Nà Gọn thuộc xã Đức Long, nhưng đến đây cũng bị lộ và được bà Lê Thị Nhình báo, lại phải chuyển đi nơi khác.

9. Di tích Hang Ghị Rằng

Là nơi ở và làm việc của đồng chí Võ Nguyên Giáp năm 1942.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 1122/QĐ-UBND ngày 17/10/2007 của UBND tỉnh Cao Bằng.

9.1. Địa điểm

Thuộc xóm Chỏ Sliêu (*nay là xóm Nguyễn Giáp*), xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

9.2. Lịch sử di tích



Đầu năm 1941 theo Chỉ thị của đồng chí Nguyễn Ái Quốc, nhiều cán bộ ưu tú của Đảng như các đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp, Vũ Anh, Lê Thiết Hùng, Cao Hùng Lĩnh lần lượt đến Cao Bằng thực hiện các nhiệm vụ chiến lược do Trung ương Đảng và đồng chí Nguyễn Ái Quốc đề ra. Tại xã Nam Tuấn năm 1942 dưới sự lãnh đạo của đồng chí Nguyễn Ái Quốc, đồng chí Võ Nguyên Giáp đã đến ở và

làm việc tại xã Nam Tuấn, huyện Hoà An. Đồng chí đến đây được sự che chở của Nhân dân địa phương, được Chu Văn Tới đưa lên hang Ghị Rừng cùng đi với đồng chí còn có đồng chí Hồng Cường - Giáo Bồi.

Tại hang này đồng chí đã hai lần lên lớp giảng về tình hình chính trị của thế giới và trong nước, lớp học này gồm có 7 đồng chí. Ngoài ăn ở sinh hoạt học tập ở hang Ghị Rừng đồng chí còn đến Ngườm Hoài cùng Phạm Văn Đồng đã tổ chức hai lần huấn luyện về chính trị, về tình hình thế giới và trong nước cho các hội viên, tổ chức các cuộc hội họp, khi tổ chức và học, họp xong thì lại quay về hang Ghị Rừng nghỉ.

Cuộc sống vô cùng khó khăn vất vả, đồng chí đã tận dụng tiết kiệm từng giờ thời gian để cố gắng tạo điều kiện cho Cách mạng ở xã này phát triển mạnh, vì làm việc quá sức cộng thêm cuộc sống quá vất vả cho nên đồng chí đã bị ốm, và sau đó Chu Văn Tới đã đưa đồng chí đến ở nhà ông để chữa bệnh khoảng 10 ngày, nhưng bị bọn phản động dò hơi thấy đã đưa lính vào định bắt đồng chí đã được Chu Văn Tới cứu và từ đây đồng chí chuyển đi nơi khác.

10. Di tích Ngườm Hoài

Ngườm Hoài là nơi thành lập Mặt trận Việt Minh xã, nơi hội họp của các đoàn thể Việt Minh năm 1942 và đặt Đài phát tín C15 của Tổng cục Bưu điện (*năm 1968 - 1978*).

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 1122/QĐ-UBND ngày 23/7/1999 của UBND tỉnh Cao Bằng.



10.1. Địa điểm

Thuộc xóm Nà Hoài, xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

10.2. Lịch sử di tích

Năm 1968 để đảm bảo thông tin thông suốt, Cục diện chính thuộc Tổng cục Bưu điện đã khảo sát, lắp đặt đài dự phòng an toàn cho C1 ở Hà Nội và chọn hang Ngườm Hoài ở xã Nam Tuấn huyện Hoà An - Cao Bằng để xây dựng và lắp đặt máy C15. Đây là một hang rộng nằm trong dãy núi đá vôi đủ điều kiện để xây nhà và lắp đặt máy mà đảm bảo được bí mật. Chính tại hang này năm 1942 đã chứng kiến một sự kiện lịch sử quan trọng: Mặt trận Việt Minh xã được thành lập (*tháng 7/1942*) và là nơi hội họp của các đoàn thể Cách mạng thời kỳ đó.

Đài phát tín C15 được xây dựng ngay trong hang để đảm bảo an toàn, đảm bảo thông tin liên lạc thông suốt trong

nước và sang các nước Đông Âu, Bắc Âu, Châu Phi, Châu Mỹ la tinh và Cu Ba.

Đài phát tín C15 là một trong 28 C của ngành Bưu điện đã hoạt động tốt phục vụ thông tin cho Đảng và Nhà nước hỗ trợ chính cho đài CT ở Trung ương vào những năm Mỹ ném bom phá hoại.

Đài phát tín C15 được xây dựng trong hang từ năm 1968 đến năm 1970 thì hoàn thành và đưa vào sử dụng, bao gồm máy phát máy thu và nguồn điện. Công trình này được sự giúp đỡ và tài trợ của Liên Xô. Trong quá trình xây dựng và hoạt động được các chuyên gia Liên Xô trực tiếp chỉ đạo. Tổng số lúc đó có 50 người bao gồm cả chuyên gia, lãnh đạo và cán bộ công nhân viên, bảo vệ hỗ trợ an ninh.

Trong những năm 1970 - 1975 đài phát tín C15 đã hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ của mình, đảm bảo thông tin liên lạc thông suốt trong và ngoài nước, đóng góp cho chiến thắng oanh liệt của dân tộc ta

Năm 1975 đất nước được giải phóng đài phát tín C15 vẫn hoạt động đến năm 1978 mới thôi. Hiện nay tất cả máy móc của đài đã được tháo gỡ đưa về đài phát tín C21 ở Ninh Bình để bảo quản.

11. Khu di tích lịch sử cách mạng Lũng Dẽ

Nơi Bác Hồ đến ở và làm việc, nơi in Báo Việt Nam độc lập cuối tháng 6 đến đầu tháng 8/1942; nơi thành lập Khu Thiện Thuật ngày 24, 25 tháng 9/1943; nơi thành lập Đại đội của đội Việt Nam tuyên truyền giải phóng quân tháng 12/1944.

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 2224/QĐ-UBND ngày 23/9/2009 của UBND tỉnh Cao Bằng.

11.1. Địa điểm

Thuộc xóm Bản Chang, xã Trương Lương, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

11.2. Lịch sử di tích



Lũng Dẻ là một trong những điểm làm việc bí mật của lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc và Báo Việt Nam độc lập - Cơ quan tuyên truyền của Mặt trận Việt Minh.

Theo quyết định của Tổng bộ Việt Minh, đồng chí Phạm Văn Đồng trực tiếp tổ chức chỉ đạo Hội nghị liên hoan các dân tộc quần chúng trước sự lớn mạnh của phong trào cách mạng ở các châu trong tỉnh. Trong hai ngày 24 - 25/9/1943, tại Lũng Dẻ, xã Minh Tâm, châu Nguyên Bình (nay thuộc xã Trương Lương, Hòa An) đã thành lập Khu Việt Minh Thiện Thuật (chủ yếu là dân tộc Mông) tham gia Đại hội đại biểu Việt Minh của các châu.

Sau chiến thắng 2 đồn Phai Khắt, Nà Ngần, tối 26/12/1944, Ban Chỉ huy Đội Việt Nam tuyên truyền Giải phóng quân rút nhanh về Lũng Dẻ. Tại đây, hai ngày sau, toàn Đội đã tập trung cùng đồng bào địa phương tổ chức

mừng chiến thắng. Sau đó, Ban Chỉ huy Đội tiếp tục củng cố, chấn chỉnh và phát triển lực lượng, huấn luyện thêm cho Đội. Đồng thời, chọn những người trung kiên nhất trong các đội du kích và tự vệ các châu liên tỉnh Cao - Bắc - Lạng trong phong trào "Xin đi giải phóng". Trong những ngày cuối tháng 12/1944, Đội đã phát triển thành một Đại đội gồm 4 trung đội, đồng chí Hoàng Sâm làm Đại đội trưởng, đồng chí Xích Thắng (*Dương Mạc Thạch*) làm Chính trị viên Đại đội Việt Nam tuyên truyền Giải phóng quân đầu tiên tại Lũng Dè.

Sau khi thành lập Đại đội, đầu tháng 01/1945, Đội Việt Nam tuyên truyền Giải phóng quân tiếp tục lên đường làm nhiệm vụ.

12. Địa điểm Trường Quân chính khóa II

Được xếp hạng di tích cấp tỉnh tại Quyết định số 242/QĐ-UBND ngày 11/2/2015 của UBND tỉnh Cao Bằng.

12.1. Địa điểm

Thuộc xóm Hoẵng Súm, xã Dân Chủ, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

12.2. Lịch sử di tích

Nơi tổ chức huấn luyện Trường Quân chính khóa II đầu năm 1943 do đồng chí Võ Nguyên Giáp trực tiếp chỉ đạo.

Trong năm 1942 - 1943, tại xã Dân Chủ mở 2 lớp huấn luyện chính trị và quân sự ngắn ngày. Lớp thứ nhất, năm 1942 mở tại khu vực Hoẵng Súm do đồng chí Phạm Văn Đồng (*đồng chí Tổng*) phụ trách và giảng dạy. Lớp thứ hai mở năm 1943, tại Nả Slán, Nả Tềng, xóm U Mã do đồng chí Võ Nguyên Giáp trực tiếp chỉ đạo.

Di tích Trường Quân chính khóa II gồm có các điểm: nơi mở lớp học (*tại Nả Slán*); nơi canh gác, luyện tập quân

sự (*Nà Tềnh*). Để đảm bảo yếu tố bí mật nên khi khoá học kết thúc đã xoá hết mọi dấu vết, nay chỉ còn lại địa điểm dấu tích.

Ngoài điểm di tích Trường Quân chính khoá II, tại xã Dân Chủ còn có một số điểm di tích cách mạng khác có giá trị đối với cách mạng Việt Nam. Di tích Trường Quân chính khoá II đã góp phần quan trọng vào quá trình hình thành cho sự ra đời của Quân đội ta, chứng minh cho những thành tích cách mạng của Đảng và Nhân dân xã Dân Chủ, xứng đáng là xã An toàn khu, là xã Anh hùng Lực lượng vũ trang nhân dân.

13. Di tích Đền Pú Luông - Giã Cãi

13.1. Địa điểm

Thuộc xóm 1 Bế Triều, thị trấn Nước Hai, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.

13.2. Lịch sử di tích

Trong truyền thuyết Pú Luông Quân lưu truyền ở Cao Bằng có kể đến một đôi vợ chồng không lồ Báo Luông - Sao Cãi là người cổ đã có công lao to lớn gây dựng nên non nước Cao Bằng.

Truyền thuyết được kể lại như sau: ngày xưa, dọc hai bên bờ sông là những sinh lầy âm u, cây cối nguyên sinh, lau lách mọc um tùm với nhiều muông thú hoang dã sinh sống. Lúc đó, xuất hiện 2 người cao to, khỏe mạnh, đi men dọc dòng nước kiếm thức ăn. Người con gái theo con sông bên phải: Tiếng Tày gọi Tả Sloa - nay nói chệch là Tà Sa (tức con sông Slam Luông đi xuống); người con trai men con sông bên trái xuôi về, tiếng Tày là Tả Slại (nay là sông Háng Bó). Họ gặp nhau chỗ ngã ba sông, bây giờ gọi là Háng Cáp hoặc Nước Hai. Chỉ 2 người nên chưa có tên, thường gọi nhau

mày, tao (màu - câu). Cái tên Luông - Cái do đời sau căn cứ vào hình dáng mà đặt cho họ.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1	Lịch sử Đảng bộ huyện Hòa An (<i>tập 1</i>) (1930 - 1945).
2	Hồ sơ, lý lịch di tích Nặm Lìn, xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
3	Hồ sơ, lý lịch di tích Ngườm Slura xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
4	Hồ sơ, lý lịch di tích Đền Vua Lê xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
5	Hồ sơ, lý lịch di tích Thành Nà Lữ xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
6	Hồ sơ, lý lịch di tích Hang Tóc Rù, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
7	Hồ sơ, lý lịch di tích Hang Bó Hoài, xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
8	Hồ sơ, lý lịch di tích Vách núi Lũng Sa xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
9	Hồ sơ, lý lịch di tích Nền nhà ông Mã Văn Hản xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
10	Hồ sơ, lý lịch di tích Hang Bó Tháy xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
11	Hồ sơ, lý lịch di tích Hang Ngườm Bốc xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
12	Hồ sơ, lý lịch di tích Bia Ngự Chế năm 1431 và Bia Câu Thủy Bi ký năm 1702 xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
13	Hồ sơ, lý lịch di tích Cốc Phát xã Hoàng Tung, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng

14	Hồ sơ, lý lịch di tích Thành Nhà Mạc xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
15	Hồ sơ, lý lịch di tích ngôi nhà ông Đàm Nhật Chánh xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
16	Hồ sơ, lý lịch di tích ngôi nhà ông Bế Ích Bồng
17	Hồ sơ, lý lịch di tích Núi Khắc Thiệu xã Hồng Việt, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
18	Hồ sơ, lý lịch di tích Ngườm Poóng xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
19	Hồ sơ, lý lịch di tích Ngườm Ghị Rằng xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
20	Hồ sơ, lý lịch di tích Ngườm Mác Men xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
21	Hồ sơ, lý lịch di tích Ngườm Hoài xã Nam Tuấn, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
22	Hồ sơ, lý lịch di tích Khu di tích lịch sử cách mạng Lũng Dẻ xã Trương Lương
23	Hồ sơ, lý lịch di tích Nhà Roác xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
24	Hồ sơ, lý lịch di tích Địa điểm Trường Quân chính khóa II xã Dân Chủ, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng
24	Trang webs về địa phương Cao Bằng như: (caobangtourism.vn), vi.m.wikipedia.org, dulichcaobang.vn, baocaobang.vn, hoanl.caobang.gov.vn, caobangtv.vn.

MỤC LỤC

Trang

ỦY BAN NHÂN DÂN HUYỆN HÒA AN	1
LỜI NÓI ĐẦU	2
DANH SÁCH CÁC DI TÍCH	6
Phần thứ nhất	11
DI TÍCH XẾP HẠNG CẤP QUỐC GIA	11
1. Di tích Đền Vua Lê.....	11
1.1. Địa điểm.....	12
1.2. Lịch sử di tích	12
2. Di tích Bia Ma nhai Ngự chế của Vua Lê Thái Tổ và Bia Câu Thủy Bi ký năm 1702.....	15
2.1. Địa điểm.....	15
2.2. Lịch sử di tích	15
3. Di tích Thành Nà Lữ.....	18
3.1. Địa điểm.....	18
3.2. Lịch sử di tích	19
4. Di tích Nậm Lìn	20
4.1. Địa điểm.....	20
4.2. Lịch sử di tích	21
5. Di tích Ngườm Slua.....	23
5.1. Địa điểm.....	23
5.2. Lịch sử di tích	23
6. Di tích Hang Ngườm Bốc	24
6.1. Địa điểm.....	25
6.2. Lịch sử di tích	26
7. Di tích Hang Tóc Rù.....	27
7.1. Địa điểm.....	28
7.2. Lịch sử di tích	28
8. Di tích Hang Bó Hoài	29

8.1. Địa điểm.....	30
8.2. Lịch sử di tích	30
9. Vách núi Lũng Sa	30
9.1. Địa điểm.....	31
9.2. Lịch sử di tích	31
10. Nền nhà ông Mã Văn Hán	32
10.1. Địa điểm.....	33
10.2. Lịch sử di tích	33
11. Di tích Hang Bó Tháy.....	33
11.1. Địa điểm.....	34
11.2. Lịch sử di tích	34
12. Di tích lịch sử “Địa điểm lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh với ngành Xe - Máy Quân đội” xã Bạch Đằng, huyện Hòa An, tỉnh Cao Bằng.....	35
12.1. Địa điểm.....	36
12.2. Lịch sử di tích	36
Phần thứ hai	38
DI TÍCH XẾP HẠNG CẤP TỈNH	38
1. Di tích Đền Dẻ Đóság	38
1.1. Địa điểm.....	38
1.2. Lịch sử di tích	39
2. Di tích Cốc Phát.....	40
2.1. Địa điểm.....	40
2.2. Lịch sử di tích	40
3. Di tích Thành Nhà Mạc	41
3.1. Địa điểm.....	41
3.2. Lịch sử di tích	42
4. Di tích ngôi nhà ông Đàm Nhật Chảnh	42
4.1. Địa điểm.....	42
4.2. Lịch sử di tích	42
5. Di tích ngôi nhà ông Bế Ích Bồng	43

5.1. Địa điểm.....	44
5.2. Lịch sử di tích	44
6. Di tích Núi Khắc Thiệu.....	44
6.1. Địa điểm.....	45
6.2. Lịch sử di tích	45
7. Di tích Ngườm Mác Men.....	46
7.1. Địa điểm.....	46
7.2. Lịch sử di tích	46
8. Di tích Ngườm Poóng.....	47
8.1. Địa điểm.....	47
8.2. Lịch sử di tích	47
9. Di tích Hang Ghị Rằng	48
9.1. Địa điểm.....	48
9.2. Lịch sử di tích	48
10. Di tích Ngườm Hoài	49
10.1. Địa điểm.....	50
10.2. Lịch sử di tích	50
11. Khu di tích lịch sử cách mạng Lũng Dề	51
11.1. Địa điểm.....	52
11.2. Lịch sử di tích	52
12. Địa điểm Trường Quân chính khóa II	53
12.1. Địa điểm.....	53
12.2. Lịch sử di tích	53
13. Di tích Đền Pú Luông - Giả Cài	54
13.1. Địa điểm.....	54
13.2. Lịch sử di tích	54
TÀI LIỆU THAM KHẢO	56